

Araştırma Makalesi

YAŞLI BİREYLERDE YOKSULLUK ALGISINA DAİR NİTEL BİR ÇALIŞMA

Fatih Kucur^{1*}, Sibel Çevik² ve Derya Akyüz³

¹ Doç. Dr., İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Sosyal Hizmet Bölümü, fatihkucur@iuc.edu.tr, ORCID: 0000-0001-5329-9905

² Sosyal Çalışmacı, ceviksibell@gmail.com, ORCID: 0009-0002-4396-7628

³ Sosyal Çalışmacı, derya.akyuz39@gmail.com, ORCID: 0009-0005-9627-5846

Öz: Bu çalışma yaşlı bireylerin yoksulluğu tanımlama, algılama ve yoksulluğa bakışlarını keşfetmek amacıyla oluşturulmuştur. Böylece yaşlılık ve yoksulluk arasındaki ilişkinin bizzatı konunun merkezinde olan bireyler tarafından nasıl algılandığına ve bu algıları etkileyen unsurlara odaklanarak bakış açılarının ortaya konulmasına ve yaşlı bireylerin ihtiyaçlarının ve isteklerinin anlaşılmasına katkı sağlanması hedeflenmiştir. Bu hedefe yönelik araştırmada nitel araştırma yöntemi ile fenomenolojik araştırma deseni kullanılmıştır. Katılımcılara kartopu örnekleme yöntemiyle ulaşılmıştır. Bu kapsamda İstanbul ilinde ikamet eden, 65 yaş üzeri emekli maaşı alan (doğrudan kendisine ait veya dolaylı olarak) dördü kadın ve on biri erkek toplam 15 katılımcıyla derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Yapılan görüşmeler sonrası dökümlenen veriler, MAXQDA nitel veri analizi programı aracılığıyla kategorize edilerek analiz edilmiştir. Sonuç olarak yaşlılık döneminde yoksulluk algı ve yorumunun, sadece gelir düzeyinden değil, aile ilişkileri, bireylerin içinde yaşadıkları sosyal çevre, geçmiş birikimler, miras yoluyla devraldıkları mal varlıkları, manevi tutum, inanışlar, politik tutum ve hayata bakış açılarından önemli ölçüde etkilendiği bulgulanmıştır. Araştırmanın sonuçları, aktif ve sağlıklı yaşlanmanın temel alınarak sosyal politikaların bu minvalde yeniden düzenlenmesinin yaşlıların sosyal alanda daha fazla desteklenmesinin önemini açığa çıkarmıştır.

Anahtar Kelimeler: Yaşlılık, Yoksulluk, Emeklilik, Yaşlı Yoksulluğu

A QUALITATIVE STUDY ON THE PERCEPTION OF POVERTY IN ELDERLY INDIVIDUALS

Abstract: This study is designed to explore the ways in which older/retired individuals define and perceive poverty and their perspectives on poverty. Thus, by focusing on how the relationship between old age and poverty is perceived by the individuals who are at the center of the issue and the factors affecting these perceptions, it is aimed to contribute to revealing the perspectives of finding answers and understanding the needs and wishes of older individuals. For this purpose, qualitative research method and phenomenological research design were used in the study. Participants were reached by snowball sampling method. In this context, in-depth interviews were conducted with a total of 15 participants, four women and eleven men, who reside in İstanbul and receive pensions (directly or indirectly) over the age of 65. The data transcribed after the interviews were categorized

Atıf: Kucur, F., Çevik, S., & Akyüz, D. Yaşlı Bireylerde Yoksulluk Algısına Dair Nitel Bir Çalışma. MALUMAT, (1), 2–11.

Geliş Tarihi: 08/05/2025

Kabul Tarihi: 20/06/2025

Telif Hakkı: © 2024. (CC BY)

(<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).

and analyzed through MAXQDA qualitative data analysis program. As a result, it was found that the perception and interpretation of poverty in old age is significantly affected not only by income level, but also by family relations, the social environment in which individuals live, past savings, inherited assets, whether they are retired or not, spiritual attitudes, beliefs, political attitudes and perspectives on life. The results of the research reveal the importance of reorganizing social policies in this direction based on active and healthy aging and supporting the elderly more in the social sphere. The results of the study reveal the importance of reorganizing social policies in this respect based on active and healthy aging and supporting the elderly more in the social field.

Keywords: Old Age, Poverty, Retirement, Elderly Poverty

1. GİRİŞ

Yoksulluk hem toplumsal hem de bireysel refaha etki eden bir sosyal sorundur. Genellikle gelir yetersizliği ile ilişkilendirilen yoksulluk esasen çok boyutlu bir niteliktedir. Bu kapsamda yoksulluk ekonomik kaynak yetersizliği ile birlikte çeşitli sosyal, kültürel veya siyasi haklardan yararlanamama halini de içermektedir (Malak, 2023). Tarihsel süreç içerisinde göçler, savaşlar, sanayi devriminin getirdiği ekonomik dengesizlikler, ülke genelinde değişen ekonomik şartlar ya da bireyin kendi yetersizliklerinden kaynaklanan birçok neden yoksulluğun ortaya çıkmasının ve düşük hayat standartlarının sebepleri olarak görülmüş ve yorumlanmıştır (Soyuer ve Soyuer, 2008). Yoksulluğa yol açan sebepler her ne kadar dönemlere ve ülkelere göre değişiklik gösteriyor olsa da toplumsal sonuçları itibarıyla benzer sorunlara yol açmaktadır (Yıldırım, 2019). Neredeyse toplumun tüm kesimlerini etkileyen bir faktör olarak yoksulluğun daha çok dezavantajlı gruplar olarak adlandırılan kesimleri etkilediği literatürde sıkça vurgulanmaktadır. Bu dezavantajlı gruplardan birisi de yaşlılardır. Yine bu noktada yaşlı nüfusun, diğer gruplara kıyasla daha yüksek bir yoksulluk oranıyla karşı karşıya olduğu vurgusuna da literatürde rastlanılmaktadır (Barrientos vd., 2003; Mujahid vd., 2008). Her ne kadar insanın doğumundan itibaren devam eden süreçte her yeni yaş alma durumu yaşlanma olarak ifade edilse de (Uyanık, 2017) esas olarak yaşlılık vücut fonksiyonlarının, işlevinin ve süreğenliğinin önemli oranda azaldığı belirli bir dönemi kapsamaktadır. Bu dönem ve süreç ise her bireyde ve toplumda birebir aynı olmamaktadır. Bu açıdan yaşlılığın tanımlanmasında farklı kıstaslar göz önünde bulundurularak farklı tanımlar yapılabilmektedir. Bu tanımlamalarda, takvim yaşı, vücutta fiziki değişimler, toplumda bulunan sosyal yapının içerisinde bireyin konumu, rolü ve ilişkileri gibi farklılıklar öne çıkmakta ve buna bağlı yaşlılık tanımı da değişmektedir (Sarı, 2021; Aslan ve Hocaoglu, 2017; Tereci vd., 2016).

Ayrıca yaşlılığı bireyin öznel bir durumu olmaktan öte devlet ve toplum açısından birtakım sosyo-ekonomik sonuçları olan bir durum olarak görmek de içinde yaşadığımız modern dünya açısından daha anlamlı olacaktır. Nüfusun yaşlanması, doğum oranlarındaki düşüş, sağlık ve teknoloji hizmetlerinin gelişmesi doğumda yaşam beklentisini de artırmıştır (Uyanık, 2017: 68). Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) nüfusun geçmişte olduğundan daha hızlı bir seyrinde yaşlandığını belirtmektedir. DSÖ'nün 2018 yılında yayımladığı raporlarda 2015 ve 2050 yılları arasında dünya üzerindeki 60 yaş üzeri nüfus oranının %12'den %22'lere çıkarak neredeyse iki kat olacağı öngörülmektedir. Dolayısıyla DSÖ tüm ülkeleri, sağlık ve sosyal sistemlerinin dönüşen demografik yapıya karşı hazırlıklı olması konusunda uyarmaktadır (WHO, 2018). Nitekim yaşlı nüfus oranının, dolayısı ile de kırılganlığın, giderek artması yaşlılığın tüm ülkeleri etkileyen sosyal bir sorun olarak gündeme gelmesinde etkili olmuştur (Ergun, 2017).

Bu kırılgan durumun ekonomideki küreselleşme baskısı dolayısı ile ekonomi temelli modern toplum/devlet açısından tolere edilmesi oldukça zor görünmektedir. Çünkü yaşlanan nüfus, özellikle sosyal devlet yapılanmasının güçlü olduğu ülkeler bakımından, hem üretim kapasitesi ve iş gücü üzerinde olumsuz bir baskı oluşturmakta hem de sağlık harcamaları vb. sebepler dolayısı ile sosyal güvenlik sistemleri üzerinde ciddi bir baskıya yol açmaktadır (Gündoğan, 2001). Bu da küresel rekabet ve kaynakların verimli kullanımı noktasında devletler üzerindeki baskıyı artırmaktadır.

Nitekim bu gerçekten hareketle yaşlı ve yaşlılığa yönelik son yıllarda artan derecede ortaya çıkan çalışmalar (Özen ve Özbek, 2017; Davey, 2017; Neal ve DeLaTorre, 2016) bireyin bağımsız yaşam süresinin ve verimliliğini artırmaya yönelik çalışmalardan oluşmaktadır.

Bireyin üretim kapasitesinin artırılması ve üretim sürekliliğinin sağlanmasının önemli olduğu gerçeğinin vurgulanması sonucunda bu alanda yapılan çalışmaların da sayısı artmıştır. Bu çerçevede uzun yaşam sürelerinin bireyin üretim süreci ve kapasitesi ile eşdeğer kılınmaya yönelik çalışmalar önem kazanmış ve ön plana çıkmıştır. Bu yolla bireyin üretim sürecini hayat boyu sürdürebilmesinin imkanının üretilmesi hedeflenmektedir. Çünkü rekabet ve büyüme odaklı ekonomi anlayışı devletleri ve

bireyleri daha verimli ve kârlı işlere yönelme konusunda da baskı altına almaktadır (Uğur ve Atılğan, 2023).

Öte yandan yaşlılık ve yoksulluk arasındaki ilişkinin anlaşılmasına yönelik çalışmalar da giderek ön plana çıkmıştır. Bu çalışmaların her birisi ise sorunu kendi alanı çerçevelerinde ve dolayısı ile farklı veçheleri ile ele almaktadır. Bu çalışmalarda kişileri yoksulluğa iten nedenler incelenmiş, yaşlılık ve yoksulluk odaklı çalışmalarda yaşlılık ve yoksulluk arasındaki ilişki ortaya konmuştur (Sarica, 2019; Ak ve Közleme, 2017; Karadeniz ve Öztepe, 2013).

Yapılan bu çalışmalar bireylerin, yaşlılık döneminde yaşlanmanın ekonomik sonuçlarıyla yüzleştiği sonucuna sıklıkla ulaşmaktadır. Çünkü bu dönemde gelirde önemli ölçüde azalma ve buna bağlı yoksulluk meydana gelebilmektedir. Nihayetinde yoksulluğun sonucu olarak bireylerin, yeterli düzeyde beslenmemesi, temel sağlık hizmetlerinden mahrum kalması, barınma ortamının elverişli olmaması gibi yoksulluk ile bağlantılı sorunların yaşanması, yaşlanmanın olumsuz etkilerini derinleştirmektedir (Ak ve Közleme, 2017). Yoksulluk, bireyi sağlıklı bir ortamda ve koşullarda hayatını devam ettirmeye zorlamaktadır. Bireyin hayat kalitesinin düşmesi, sosyal hayattan dışlanması, yalnızlığa mahkûm edilmesi yoksulluğun beraberinde getirdiği diğer olumsuzluklardandır (Karasoy, 2021; Türkan ve Sezer, 2017). Özellikle, yaşlanma ve emeklilik sonrası gelir düzeyindeki düşüş ve ortaya çıkan sağlık problemleri gibi nedenler gelirin düşmesine ilaveten masraflar oluşturmaları sebebiyle yaşlılık döneminde ekonomik yetersizlikleri daha da derinleştirebilmektedir.

Bu çalışma ise yaşlılık ve yoksulluk arasındaki ilişkinin bizatihi konunun merkezinde olan bireyler tarafından nasıl algılandığına ve bu algıları etkileyen unsurlara odaklanarak bakış açılarının ortaya konulmasını amaçlamaktadır. Bu çerçevede *“Yaşlı bireylerin yoksulluğa bakış açıları hangi unsurlar etrafında şekillenmektedir?”* ana sorusu araştırmanın sorusunu oluşturmaktadır.

2. YÖNTEM

Bu araştırmada 65 yaş ve üzerindeki yaşlı bireylerin, yaşam deneyimlerden hareketle yoksulluğa bakış açılarına ulaşılması amaçlanmıştır. Bu amaca uygun olarak katılımcılar ile etkileşim içerisinde veri elde edebilmek için bireylerin deneyimleri, duyguları, algıları ve olaylara karşı bakış açılarını değerlendirmeye yardımcı olan nitel araştırma yönteminin fenomenolojik araştırma deseninden yararlanılmıştır (Creswell, 2013). Fenomenolojik araştırma deseninde araştırmacı, olgu ve olgular hakkında derinlemesine bilgi edinmek amacıyla, her bir katılımcının kendi dünyasına ulaşmaya çalışmakta ve öznel deneyimleri açığa çıkarmayı hedeflemektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2018).

2.1. Araştırma Grubu

Bu araştırmanın katılımcı grubunu İstanbul’da ikamet eden 65 yaş üstü bireyler oluşturmaktadır. Katılımcıları araştırmaya dahil etme kriterleri emekli maaşı (doğrudan kendisine ait veya dolaylı olarak) alma ve yaş ile sınırlandırılmıştır. Katılımcılara, araştırmanın amacına uygun olarak belirlenen nitelikler bağlamında kartopu örnekleme yöntemiyle ulaşılmıştır. Kartopu örnekleme, araştırmacıların yeni katılımcılara ve sosyal gruplara erişmelerine yardımcı olan bir araç olarak kullanılabilir (Noy, 2008). Bu araştırmada da emekli maaşı alan yaşlılara ulaşabilmek için katılımcıların sosyal çevrelerinden destek alınmıştır.

Merriam ve Grenier (2019, s. 27), nitel araştırmalarda verilerin birbirini tekrar etmeye başlayıp yeni bilgilerin ortaya çıkmamasıyla veri doygunluğuna ulaşılabileceğini belirtmektedir. Bu çalışmada da araştırmacılar veri doygunluğuna ulaştıklarını fark ettiklerinde veri toplama sürecini sonlandırmıştır. Bu doğrultuda gönüllülük esasına dayalı biçimde 4 kadın ve 11 erkek katılımcı olmak üzere toplamda 15 katılımcı araştırmaya dahil edilmiştir. Katılımcıların kişisel bilgilerinin gizli kalması amacıyla gerçek isimlerine yer verilmemiş, kadınlar “K1”den başlayarak, erkekler de “E1”den

başlayarak kodlanmıştır. Katılımcıların sosyo-demografik özellikleri Tablo 1.'de detaylı biçimde sunulmuştur:

Tablo 1: Katılımcıların Sosyo-Demografik Bilgileri

Katılımcı	Yaş	Cinsiyet	Eğitim Durumu	Doğum Yeri	Eşi Sağ/Vefat
E1	68	Erkek	İlkokul	Tokat	Sağ
K1	65	Kadın	Okur-yazar	Erzurum	Vefat
E2	65	Erkek	İlkokul	Sinop	Sağ
K2	68	Kadın	İlkokul	Erzurum	Vefat
E3	77	Erkek	İlkokul	Siirt	Sağ
E4	65	Erkek	Üniversite	Almanya	Sağ
K3	83	Kadın	İlkokul	Bursa	Vefat
E5	73	Erkek	Üniversite	Tokat	Sağ
E6	66	Erkek	Lise	Sivas	Sağ
E7	73	Erkek	İlkokul	Elbistan	Sağ
E8	65	Erkek	İlkokul	Çanakkale	Vefat
E9	65	Erkek	İlkokul	Zonguldak	Sağ
K4	65	Kadın	Lise	İstanbul	Sağ
E10	91	Erkek	Lisans	Bilecik	Vefat
E11	87	Erkek	Yüksek Lisans	İstanbul	Sağ

2.2. Veri Toplama Araçları

Araştırmının veri toplama sürecinde literatür destekli hazırlanan demografik bilgi formundan yararlanılmıştır. Görüşmelere demografik bilgi formu sorularıyla başlanmış ardından yarı yapılandırılmış görüşme sorularına geçiş yapılmıştır. Katılımcılar ile yapılan görüşmeler 25.12.2022-01.02.2023 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir. Görüşmelerde katılımcılara araştırmanın amacı ve kapsamı hakkında gerekli bilgilendirme sağlanarak onam alınmış, aynı zamanda görüşmelerin kalitesini artırmak ve sağlıklı olabilmesi amacıyla ses kaydı alınmıştır. Yüz yüze gerçekleştirilen görüşmeler ortalama 30-40 dakika sürmüştür. Çalışmanın tüm aşamaları 19.12.2022 tarih ve E-74555795-050.01.04-568333 sayılı İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Etik Kurulu Onay Belgesi ile bilimsel araştırma ve yayın etiği kurallarına uygun olarak hazırlanmıştır.

2.3. Veri Analizi

Araştırmadan elde edilen veriler, görüşmelerde alınan ses kayıtlarından oluşmaktadır. Ses kayıtlarının deşifresi yapılmış ve sonucunda 89 sayfa deşifre elde edilmiştir. Verilerin deşifre edilmesinin ardından elde edilen metin dikkatlice okunmuş ve herhangi bir hatanın olmaması amacıyla kontrol edilmiştir. Fenomenolojik araştırmanın temel amaçlarına uygun bir biçimde bireylerin deneyimleri ve deneyim yoluyla elde ettikleri çıkarımlar dikkate alınarak Braun ve Clarke'nin (2006) tanımladığı tematik analiz yöntemiyle MAXQDA programı kullanılarak analiz edilmiştir. Bu doğrultuda veri analizi altı adımda gerçekleşmiştir. İlk adımda veri seti dikkatlice gözden geçirilmiş, ikinci adımda başlangıç kodları oluşturulmuş ve üçüncü adımda buna bağlı temalar ortaya çıkarılmış, dördüncü adımda ortaya çıkan temalar gözden geçirilmiş, beşinci adımda tema adlarının son hali verilmiş ve son aşamada ise veriler raporlaştırılmıştır.

3. BULGULAR

Bu araştırmanın bulguları “yaşlılık, sosyal yaşam ve emekliliğe bakış”, “yoksulluğa bakış” ve “yoksullukla başa çıkma biçimleri” olmak üzere üç tema altında sunulmuştur.

3.1. Yaşlılık, Sosyal Yaşam ve Emekliliğe Bakış

Uzun yıllar çalışma hayatı içerisinde kalmış bireylerin, tutum, alışkanlık ve sosyal ilişkileri de bu bağlamda oluşmakta ve bu durum giderek rutin bir yaşam şekline dönüşmektedir. Ancak emeklilikle birlikte yıllara yayılmış ve rutinleşmiş bu hayat biçimi önemli bir kırılmaya maruz kalmakta ve bu durum karşısında bireyi bir belirsizliğe ve yeni bir düzene zorlamaktadır. Bu duruma adapte olmakta zorlanan birey ise kendisini işlevsiz hissetmekte ve emeklilik öncesi hayatına yönelik özlem duymaktadır. Bu durumu katılımcılar şu şekilde ifade etmektedir:

"Çalıştığım günlere özlem duyuyorum. Çalışırken şu 25 senemiz bitse de emekli olsak şu 25 sene geçse derdim ama şu an da düşünüyorum da keşke o günler geçmeseydi diye düşünüyorum. Bu da olumsuz tabii insanı rahatsız edici, iyi duygular değil. Meslek hayatımdaki yaptıklarım canlanıyor gözümde uygulanıyorum bazen. Öğrencilerim aklıma geliyor. Erken emekli oldum biraz da diyorum keşke erken emekli olmasaydım." (E5, 78)

"Çalışmanın eksikliğini hissediyorum yine. Çalışmak isterdim yani. Şu an çok boş, asosyal bir yaşam." (E9, 65)

Emeklilikle birlikte gelen işlevsizlik duygusu esasen modern toplumun ve şehir hayatının sosyalleşme olanakları ve çalışma hayatı endeksli bir düzlemde inşa edilmesinden kaynaklanmaktadır. İç göç dolayısı ile şehirlere yönelmiş ve enerjisinin büyük bir kısmını bir iş sahibi olmaya adanmış bireylerin çoğunun göç ile geldikleri şehirde kendi zeminlerinde olmamalarından kaynaklı sosyal hayatlarını neredeyse sadece iş arkadaşları ve iş ilişkileri bağlamında inşa etmeleri/etmek zorunda kalmaları emeklilik sonrası kaybettikleri iş ile birlikte sosyal çevre ve statülerini de kaybetmelerine yol açmaktadır. Bu durum da bireyde tekrar işe dönme duygusunu ve sadece bu durumda işe yarayacağı fikrini ortaya çıkarmaktadır. İş hayatından uzaklaşmış olmak ise hayatın da sonlandığı düşüncesinin doğmasına yol açmaktadır. E2 bu durumu şu şekilde ifade etmiştir:

"Yani öbür tarafa her adım... Emekli yaşınsın. Yaşlılar genelde emekli oluyor. Yaşlılar her an için öbür tarafa daha... Öbür tarafa her gün bir adım daha atmış oluyoruz." (E2, 65)

Ancak bir diğer taraftan bazı bireylerin bu durumu bir fırsat olarak değerlendirdikleri de görülmüştür. Katılımcılar emekliliği yeni bir başlangıç ve hayallerini gerçekleştirecek bir imkân olarak görmektedir:

"Emekli olmak hayatın sonu değil ikinci bir başlangıç olarak kabul ediyorum. Yeniden dört elle efendim sevdiklerime, arkadaşlarıma kavuşuyorum ve yapamadığım şeyleri yapmaya bazı hobiyile ilgilenmeyi arzu ediyorum. Bol bol okumak oluyor genelde bu. Ancak gücüm ona yetiyor. Yaş nedeniyle." (E10, 91)

"Üretici olarak bir şeyler üretmek, yapmak bunun hazzını duymak istiyorum. Sosyal aktiviteler, uğraşlar eklemek istiyorum. Yani sadece maddi beklenti olmaksızın hoşlanacağım, keyif alacağım hobiler eklemek istiyorum. Yeni arkadaş ortamı eklemek istiyorum. Zamanında iş hayatı yüzünden gidip göremediğim yerlere gidip gezmek, görmek yani iş hayatı yüzünden yapamadığım her şeyi yeni hayatıma eklemek istiyorum." (E4, 65)

Emekliliği bir fırsat olarak gören katılımcılardan bir kısmı ise bu fırsatları yakalamak ve ekonomik durum arasında bir ilişki kurmuştur. Emeklilikle birlikte her ne kadar yeterli vakitleri olsa da ekonomik sebeplerden ötürü zamanı istedikleri gibi kullanamadıklarını ifade etmişlerdir. Katılımcılar; seyahat etmek, restorana gitmek, arkadaşlarla buluşmak gibi birçok sosyalleşme faaliyetini maddi yetersizlikler nedeniyle yerine getiremediklerini belirtmişlerdir:

"Mesela bir sahil bölgesine gidemiyoruz. Mesela Ege'de Akdeniz'de. Benim akrabalarım özellikle Akdeniz'de çok olmasına rağmen Adana-Mersin hattında Antalya hattında arkadaşlarım çok olmasına rağmen gidemiyorsun. Mesela şimdi 3 kişilik bir aile yazın bir yere gittiğin zaman eğer kendi araban da yoksa yol parası açısından bile dünyanın masrafını tutuyor. (...) Esasında normalde insan gereksinimleri itibarıyla suya girebilmesi, deniz kenarında gezebilmesi, vücudun güneşlenebilmesi, bu ihtiyaçlarının giderebilmesi gerekiyor ama böyle bir olanağın yoksunuz yani. Bunu kesinlikle yerine getiremiyoruz." (E6, 66)

"Yaşadığım hayattan... isyan etmek istemiyorum ama memnun değilim. Niye bende yaşamayayım? Niye bir geziye gitmeyeyim? Niye bir tatil yapmayayım? Niye eşimle, çocuğumla, çocuğumla bir restorana gidip yemek yemeyeyim? Bizlerin nesi eksik? Ama maalesef bugünün şartlarında, bu ekonomik krizde emeklinin hali perişan. Her şeyden mahrum. Asosyal bir yaşam. Yani hiçbir şey, devlet bize hiçbir şey tanımıyor. Bizi açlığa mahkûm ediyor." (E9, 65)

Katılımcıların hayalini kurduğu emeklilik hayatı ile gerçeğin ve dolayısıyla imkanların örtüşmediği anlaşılmaktadır:

"Avrupa ülkeleri gibi refah şeyimiz yok. Avrupa ülkelerinde diyelim ki adamlar ülke ülke tatile gidiyorlar biz köyümüze gidemiyoruz. Köyümüze gidemiyoruz ya. Bu nasıl emeklilikse! Aslında emekli olacağına öyle emeklilik şey yapmamıştık, ummamıştık." (E1, 68)

Katılımcılar, emeklilik hayatında gerçekleştirmek istediklerini uygulamaya geçirebilmek için gerekli olan ekonomik imkanlardan yoksun oldukları durumlar için birtakım öneriler sunmaktadır. Bu paralelde devletin ve belediyelerin yaşlı bireylere ücretsiz sosyo-kültürel faaliyetler sunması ortak öneriler arasındadır:

"Yani böyle bedava hizmetler versinler. Mesela ücretsiz bir gezi düzenlesinler yaşlılar için türbelere götürsünler, camilere götürsünler." (K3, 83)

"Mesela bizler şimdi altmış beş yaşın üzerindeyiz. Yaşlı insanlarız. Bizlere bir yere gönderip bir hafta, on gün şöyle bir temiz hava bir ılıcalar en azından en azından kaplıcalar herhangi bir şey." (E8, 65)

Emeklilik sonrası süreçte sürece uyumu zorlaştıran önemli etkenlerden birisi de eş kaybı ve sürekli yas sürecidir. Bu durumu bir katılımcı şu şekilde ifade etmektedir.

"Şimdi yaşlıyım ama keşke diyordum zamanında emekli olsam, eşimle beraber tatile gitsek, deniz kenarında oturup çay içsek. Ben Bursalı olduğum için kaplıcalara hiç gidemedim biliyor musun? O kaplıcalara gitsek şimdi bak ihtiyacım var o kaplıcalara gitsek Bursa'nın kaplıcaları meşhur gidebilseydik ama eşim öldü hayallerim de bitti. Artık ben napayım, parayı da napayım, yaşantıyı da napayım hiçbir şey artık istemiyorum yapmak." (K3, 83)

3.2. Yoksulluğa Bakış

Ekonomik imkanlar ve yaşamın zorluklarına dair yapılan tüm yorumlara ve ülkenin mevcut ekonomik koşullarına yapılan eleştirilere rağmen, yoksulluk kavramına yönelik değerlendirmeler, bu düşünceler ile tezatlık içerecek biçimde farklılaşmakta ve katılımcılar kahir ekseriyet kendilerini yoksul olarak tanımlamamaktadır. Katılımcılar, yoksulluğu temel ihtiyaçların karşılanmama hali olarak değerlendirmektedir.

"Yoksulluk deyince akşam pazarları...akşamleyin geç vakitte gidip o Pazar şeylerini toplayanları görsünler. Yoksulluk odur işte. Biz yapmıyoruz o işi de. Biz idareten ayağımızı yorganımıza göre şey yapıyoruz. Onlar yapamıyorlar işte ev kirası veriyorlar onlar. 5-10 tane çocukları oluyor onların. Ne yapsın millet." (E1, 68)

"Yoksulluk zaten hiçbir şeyde imkanları olmayan bir kişidir yani." (K2, 68)

"Yoksulluk yani gideri karşılayamamak geliyor. Yani gelirinizin temel ihtiyaçlarınızı karşılayamaması bence yoksulluktur. Bir birikim yapamamak bence yoksulluktur. Sadece açlık ihtiyacınızı karşılamaktan başka diğer ihtiyaçlarınızı karşılayamamak bence yoksulluktur." (E4, 65)

Temel ihtiyaçlar bağlamında katılımcıların büyük çoğunluğu için barınma, beslenmeyi ifade etse de bazı katılımcılar ihtiyaçları sosyal ve kültürel olanaklar olarak tasvir etmektedir. Bu katılımcılar bir insanın sahip olması gereken yaşam koşullarını açıklarken sosyo-kültürel faaliyetlerin de bir ihtiyaç olduğunu vurgulamıştır. Dolayısıyla bunlara erişemeyen insanları da yoksulluk tanımına dahil etmişlerdir. E5 ve E6 bu durumu şu ifadeleriyle özetlemiştir:

"Yoksulluk ne bileyim ihtiyaçlara erişimle ilgili diye düşünüyorum. Şimdi insani olarak insan neye ihtiyaç duyuyorsa eğer ona rahatça, kolayca erişebiliyorsa yoksul olmadığı söylenebilir. (...) İsteddiğini alabilme, istediğini yiyebilme, istediğini giyebilme maddi ihtiyaçların yanında manevi ihtiyaçların doyurulması da yani bir ihtiyaç. Tiyatroya gitmek, sinemaya gitmek, bir kültürel etkinliğe gitmek de bir ihtiyaç." (E5, 78)

"Ya insanların temel ihtiyaçlarını karşılayamaması. Temel ihtiyaç deyince ne mesela beslenme, barınma, giyinme, gezme, kültür ihtiyaçları, sportif ihtiyaçları normalde bir insanın yaşayabilirdi diyebilmesi için bunların sorun olmaktan çıkması gerekiyor ki iyi ki bu dünyaya gelmişim ve yaşayabilmişim diyebilsin diye düşünüyorum." (E6, 66)

3.3. Yoksullukla Başa Çıkma Biçimleri

Katılımcıların, emeklilik dolayısı ile kaybedilen sosyal çevre ve statü ile birlikte, gelir düzeylerinde de meydana gelen azalmaya bir de ülkenin olumsuz ekonomik şartları eklenince günlük ihtiyaçları karşılama hususu da bireyleri epeyce zorlamaktadır. Ancak çalışma süreci içerisinde ekonomik birikim ve yatırım yapan bireylerin bu süreçle başa çıkma konusunda daha avantajlı oldukları görülmektedir.

"Niye yoksul değilim. Allah'ın verdiği için çok şükür. Yoksulluk...Canım sağ Allah'a şükür. Gidiyorum işimi görüyorum. Topluyorum. Şey ediyorum. Daha hani...Evim var barkım var. Evim var çok şükür." (K2, 68)

Araştırmanın diğer önemli bulgularından biri tüm anlatılanlara rağmen ister emekli aylığı ister dolaylı emekli aylığı olsun var olan gelirin bir şükür kaynağı olarak atfedilmesidir.

"Çok güzel valla. Aydan aya parasını getiriyor. Bize de yetiyor. Yiyoruz. Allah razı olsun. Devletimizden de Allah razı olsun. Her şeyden de. İlacımızı alıyoruz. Her şeyimizi alıyoruz. Çok şükür." (K1, 65)

Katılımcıların bir kısmı, içinde bulundukları mevcut yaşam koşullarını kendilerinden daha kötü şartlarda olanlarla kıyaslamakla bu kıyas sonucunda ise kendilerini avantajlı konuma yerleştirmektedirler. Örneğin E7 bu durumu şu ifadeleriyle açıklamıştır:

"Biz yine halimize şükrediyoruz adam çöp bidonlarında geziyor. Ondan imdat bekliyor, ekmek parası için bir şeyler çıkarıyor. Biz böyle bir ülkede yaşıyoruz yani." (E7, 73)

E11 ise geçmiş dönemki yaşantısıyla günümüz ekonomik imkanlarını kıyasladığında şartların kendisi için yeterli olduğunu aktarmıştır:

"Bir defa biz fakir bir aileden geliyoruz. Kuru ekmeği kemirdiğimiz zamanları hatırlıyorum ben harp yılları. Fazladan ekmek artarsa annem dilimler tepsiye koyar açık havada kuruturdu öyle yerdik. Dolayısıyla biz böyle bir yerden geldiğimiz için bugünkü şartlar bize yetiyor." (E11, 87)

Diğer taraftan bazı katılımcılar çocuklarının desteğinin süreç içerisinde kendileri için bir dayanak oluşturduğunu, hayati bir önem arz ettiğini belirtmişlerdir:

"Benim harçlığım bana yetiyor gerçi arkamda dayanacağım 2 tane oğlum var." (K3, 83)

"Şöyle bir şey bir oğlum bir kızım var dedim ya. Şimdi ben sıkıldığım zaman faturalarımı yatırıp da elimde üç kuruş kaldığı zaman onlar bana destek yapıyor." (E8, 65)

Bazı katılımcılar ise çevrelerinden aldıkları yardımların öneminden bahsetmişlerdir.

"Öyle zaman ölüyor ki yaz geçiyor bir meyve alamıyoruz. Hesap et. Bir tane çilek, bir tane erik, bir tane muz. Herhangi bir şey daha bu eve girmedi yani. Zorlanıyoruz. Ramazan'da işte erzak geliyor. Onunla idare ediyoruz." (E3, 77)

4. TARTIŞMA

Bu çalışmada İstanbul'da ikamet eden ve dezavantajlı gruplar içerisinde yer alan yaşlı bireylerin yoksulluğa bakış açıları ve yaşam deneyimleri ele alınmıştır. Yoksulluk sorunu her ne kadar genel bir sorun olsa da dezavantajlı grupların yoksulluğu deneyimleme ve sonuçlarından etkilenme riskinin daha yüksek olması muhtemeldir (Nazlıer-Keser, 2019). Bir dezavantajlı grup olan yaşlılar da bu risk ile karşı karşıyadır (Yıldırım Aykurt, 2020). Yaşlıların dezavantajlı gruplar içerisinde ele alınmalarının sebepleri olarak ise fırsat eşitliği ve rekabet edebilirlik zeminlerinin zayıf olması gibi hususlar gösterilmektedir. Buna göre yaşlılar yoksulluk riski ile karşı karşıyadırlar çünkü gelir düzeyleri düşük ve piyasa şartlarında iş bulma olanakları zayıftır. Bu zayıflığın en önemli sebebi ise fiziksel, mental kapasitelerinin yetersizliğidir. Çünkü yaşlı bireyler fiziksel, mental yönden yaşla birlikte zayıflık yaşamaktadır (Ağar, 2020). Bu zayıflık da rekabet edebilirlik ve üretim kapasitelerini düşürerek onları piyasanın dışına itmektedir.

Yaşlılıkta yoksullukla karşı karşıya kalma riskinin bir diğer sebebi olarak da yaşlı bireylerin emeklilik veya istihdam dışına itilme gibi nedenlerle gelir düzeylerinde bir düşüş yaşadıkları ve bu durumun da yine toplumsal katılım noktasında yaşlı bireyleri zayıflattığı düşüncesidir (Çunkuş vd., 2019). Ayrıca ilerleyen yaşla birlikte yaşanan eş ve akran kayıpları da yaşlı bireylerin toplumsal katılımını zorlaştıran sebepler arasında gösterilmiştir (Tereci vd., 2016). Bu sonucu destekler biçimde bu araştırmada da eş kaybı yaşayan beş katılımcının toplumsal hayata aktif katılım göstermedikleri sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca on bir katılımcının da uzun çalışma hayatının ardından emeklilik sonrası sürece adapte olamadıkları ve sonuç olarak toplumsal katılım noktasında zorlandıkları da bulgulanmıştır.

Nitekim yaşlanma ile birlikte çalışma hayatından ayrılma ve üretim süreçlerinden dışlanma yaşlı bireylerin iş yaşamına özlem duyma ve kendilerini işlevsiz hissetmelerine yol açabilmektedir. Her ne kadar bu durum yaşlı bireyler için önemli bir kırılma noktası ise de bu kırılmaya yüklenen anlam bireyden bireye farklılıklar içermektedir. Bu kırılmayı bazı yaşlı bireyler ikinci bahar, yeniden doğmak, yaşama yeniden başlamak şeklinde yorumlarken bazı bireyler ise hayatın sonuna gelmek, ölümden sonraki yaşama hazırlık yapmak evresi olarak yorumlamıştır. Bu yorum doğrultusunda ortaya konulan başa çıkma yöntemleri de farklılık göstermektedir. Yaşlılık dönemini yolun sonu olarak gören bireylerin manevi yönelimleri daha ağır basmaktadır. Nitekim Gürsu ve Ay (2018) bu tip durumlarda yaşlı bireylerin çoğu kez manevi iyiliği ön plana aldığını, dini inanç sistemi ile sıkı bir bağlanma oluşturduğunu ve Tanrı'yla iletişimini kuvvetlendirdiğini ifade etmektedir. Bu durumun ise yaşlı bireylerde yaşamdaki zorluklarla mücadele etme isteğini aynı oranda artırdığı görülmüştür (Şentepe, 2015). Bu da yaşlılarda şükür temelli bir anlayış uyandırarak yoksulluk algılarını şekillendirmektedir.

Emeklilik veya yaş dolayısıyla iş yaşamından dışlanma ile birlikte yaşlılık döneminde karşılaşılan ve önemli sorunların başında gelen bir diğer husus ise gelir düzeyindeki azalmadır (Özben, 2022). Ancak araştırmaya katılan bireylerin yoksulluk algıları incelendiğinde, yaşamış oldukları tüm ekonomik ve sosyal zorluklara rağmen kendilerini yoksul kategorisinde değerlendirmedikleri görülmektedir. Çünkü araştırmanın katılımcıları yoksulluğu temel ihtiyaçlarını karşılayamamak, açlık ve mahrumluk olarak (Ak, 2016) tanımlamakta kendilerini ise büyük çoğunlukla kaynaklara (mülk) ve hayatlarını idame ettirebilecekleri kadar gelire sahip oldukları için yoksul olarak görmediklerini belirtmektedirler. Yaşlı bireylerin emeklilik sonrası durumu veya yaşlılık dönemini yorumlama farklılığı yoksulluk algılarında da kendini göstermektedir. Yoksulluk gibi reel bir durumu algı ve bakış açıları gibi daha soyut kavramlar çerçevesinde anlamaya çalışmak her ne kadar tartışmalı gibi görünse de çalışma sırasında elde ettiğimiz bulgu ve izlenimler, yoksulluk tanım, algı ve hissedilebilirliğinin kişilik, eğitim düzeyi, sosyal çevre, ideolojik duruş gibi faktörlerden etkilendiği şeklinde oluşmuştur. Bunların yanında yaşlı bireylerin yoksulluğa bakışları beslenme, sağlık, kendi kendilerine yetebilme gibi birtakım faktörlerden de etkilenmektedir (Kantar Davran vd., 2020). Ayrıca emeklilik sonrası süreçte yoksulluk düzeyinin ölçümünde sadece emekli aylığı üzerinden bir değerlendirme yapmanın sağlıklı bir analiz olmayacağı da ortadadır. Nitekim Sarıcı'nın (2019) yaptığı çalışmada emekli aylığına sahip bireylerin yoksulluk seviyelerinin sanıldığı kadar kötü olmadığı, yoksulluğu etkileyen sebepler arasında kişilerin maddi gelirleri olduğu kadar gelir getiren unsurlara sahip olmasının da etkili olduğu görülmektedir.

Emekli aylığı almanın yanında bireylerin aktif yaşam süreçleri içerisinde edindikleri mal varlıkları, yaşlanma dolayısı ile istihdam dışı kaldıkları süreçte ekonomik sorunların derinleşmesini azaltmaya kısmen yardımcı olsa da bireylerin aktif dönemlerinde edindikleri bu birikimleri yaşlılık gibi bir dönemi dikkate alarak bilinçli bir şekilde edinmedikleri bu araştırma sırasında karşılaşılan bir gerçektir. Esasen bireyler çoğunlukla bir yaşlılık planlaması yapmamaktadır. Benzer şekilde Sütçü ve Kalaycı (2023) da yapmış oldukları çalışmada bireylerin yaşlılık dönemi için plan ve hazırlıklarının olmayışına dikkat çekmektedir. Bu plan ve hazırlığın olmayışı yaşlılıkla birlikte ortaya çıkan sosyal

hayat değişikliğine de hazırlıksız olmak anlamına gelmektedir. Nitekim bu hazırlık sadece ekonomik olarak kendilerini güvenceye alabilecekleri bir süreci içermemektedir. Sosyal anlamda da toplumsal varoluş ve bağımsız yaşam pratikleri açısından önem arz ettiği de aşikardır. Özellikle emeklilik sonrası sosyal çevre ve statü kaybına uğramak oldukça sık karşılaşılan bir durumdur. Bu durumda bireyler derin bir yalnızlık duygusu yaşamakta ve sosyal desteğe ihtiyaç duymaktadır (Tamkoç vd., 2023). Hem kendi yaşlılarından hem de yakın çevrelerinden destek görmek bu dönemde yaşlı bireyler için oldukça önemlidir. Bireyler yaşlılıkla birlikte kendilerinin “işe yaramaz” olduğu düşüncesine kapıldıkları için (Aktin, 2020) sosyal çevrelerinin kendi fikirlerini önemsediklerini düşünmemekte ancak değer görmek ve dikkate alınmak istemektedir (Abay Alyüz, 2022). Bu noktada dayanışmacı bir toplumsal yapı ve ekonomi merkezli olmayan bir değer paradigmasının inşası önem arz etmektedir. Yaşlı bireylerin kendilerini dışlanmış ve değersiz hissetmemeleri açısından sosyal destek mekanizmaları çok önemlidir. Bu açıdan ülkemizde toplumsal dayanışmanın özellikle de yakın aile içi dayanışma dinamiklerinin gelişmiş ülkelere kıyasla halen daha canlı ve güçlü olması yaşlı bireyler açısından olumlu bir durumdur. Bu durum yaşlı bireylerin kendi yakın çevrelerinden özellikle de çocuklarından maddi/manevi anlamda destek alabilmelerine olanak sağlamaktadır. Böylece yaşlı bireylerin kendilerini zayıf ve yoksul hissetmelerini engellemektedir. Hassoy ve Özvuramaz (2023) yaptığı çalışmada yaşlılıkla beraber yalnızlık hissinin arttığı, ailenin yaşlı birey için duygusal destek ve motivasyon kaynağı olduğunu belirtmiştir. Dolayısıyla yaşlılık döneminde sosyal destek mekanizmaları önemli bir yere sahiptir.

Bunlardan farklı olarak bu çalışmadaki katılımcılarından bir kısmı yoksulluk tanımını, temel ihtiyaçların ötesinde birtakım sosyal gerekliliklerin yerine getirilebilmesi için imkanlara sahip olmakla eşdeğer tuttıklarını ifade etmişlerdir. Böyle düşünen bireyler emeklilik sonrası süreçlerinde bu imkanlara ulaşmak açısından kendi imkanlarını yetersiz görüp yoksulluk algılarını bu düşünceden hareketle oluşturmaktadır. Dolayısıyla bu bireyler yaşlılık döneminde, boş zamanlarını değerlendirmek ve kaliteli bir şekilde geçirmek amacıyla sosyalleşmeyi ön planda tutmaktadır. Bu doğrultuda da yeni yerler görmek, yurt içinde veya yurt dışında turistik gezilere gitmek, kültürel aktivitelere katılmak gibi sosyal ihtiyaçları gündemleştirmişlerdir. Ancak günlük rutinler dışına çıkan bu gibi durumlar yaşlı bireyler için ekonomik anlamda bir sınırlanma getirmektedir. Bu noktada sosyal devlet beklentisinin ön plana çıktığı görülmektedir. Dolayısı ile yaşlı bireyler devlet desteği ile bu sosyal ihtiyaçların giderilmesini beklemektedir. Ancak devletin yaşlılara yönelik uygulamış olduğu sosyal politikalar kişinin kalkınmasına yönelik olup, aynı ya da maddi destekleri içermektedir. Yaşlılar ise bu dönemde daha çok sosyalleşmenin odağa alındığı sosyal politikalar oluşturulmasını talep etmektedir (Şen, 2015). Nitekim Çavuş (2013) tarafından yapılan ve durumun toplumsal açıdan önemini gösteren bir çalışmada yaşlı bireylerin çoğunun sağlık sorunları yaşadığı ancak bu sorunların sağlık hizmetlerinin iyileştirilmesi ile değil hareketli bir yaşam alanı oluşturulması ile çözülebileceği aktarılmıştır. Dolayısıyla aktif ve sağlıklı yaşlanmanın temel alınarak sosyal politikaların bu minvalde yeniden düzenlenmesinin yaşlıların sosyal alanda daha fazla desteklenmesinin önemi ortadadır. Bu noktada yaşlı bireylerin ekonomik ve sosyal durumlarını koruyabilecekleri ve bağımsız, aktif yaşam süreçlerinin desteklenmesi sağlıklı bir toplumsal yapısının da gerekliliklerindendir. Bunun için ise yaşlı bireylerin potansiyellerini ortaya koyabilecekleri imkanların yaratılması, yaşlı haklarının düzenlenmesi, aile ve toplum içerisindeki rollerinin güçlendirilmesi, sürekli eğitim, meslek ve istihdam süreçlerinin desteklenmesi gerekmektedir (Kalınkara, 2016).

5. SONUÇ

Yoksulluk gelir ve imkan bakımından somut alanlar üzerinden değerlendirildiğinde ve toplumsal ortalama açısından ele alındığında bu ortalamanın altında kalma durumu olarak ortaya konulabilir. Ancak bireyin kendisini yoksul görüp görmediği durumu bazen bu gerçeklikten farklılaşmakta ve bu noktada bireyin yoksulluk algı ve tanımının

manevi tutum, inanışlar, politik tutum ve hayata bakış açılarından önemli ölçüde etkilenebildiği de görülmektedir. Bu da yoksulluğun ve yoksulluk algısının sadece bir gelir ve imkan durumu olmanın ötesinde psikolojik bir boyutunun da olduğunu göstergesidir. Bu çalışma bulguları da sosyal destek ve sosyal ilişkilerin yaşlılık döneminde oldukça önemli bir işlevi olduğunu göstermektedir. Dayanışma eğilimlerinin yüksek olduğu ailelerde yoksulluk algısı farklılaşabilmekte ve şiddeti azalabilmektedir.

Nitekim çalışmadan ortaya çıkan bir diğer sonuç, yine yoksulluğun boyutunun sadece hali hazırda alınan emekli maaşı üzerinden değerlendirilmesinin yanlış olduğudur. Aynı şartlarda çalışmış iki kişinin geçmiş ailesinden getirdiği birikim veya çalışma hayatları sırasında yapmış oldukları yatırımlar da bugünkü ekonomik durumlarında oldukça etkili olabilmektedir. Dolayısı ile ekonomik göstergelere yansımayan bir kayıt dışı gelirin varlığı da aşıkardır ve bu da bireylerin yoksulluk algılarını ciddi anlamda etkilemektedir.

Çalışmada öne çıkan bir diğer husus da bireylerin yaşlılık dönemine ait bir yaşlılık planlaması ve stratejisine sahip olmadıkları gerçeğidir. Bu noktada uygulanan sosyal politikaların da yetersizliği ortadadır. Yaşlılık döneminde refahın sağlanabilmesi açısından bireylerin çalışma hayatı içerisindeyken bilinç düzeylerinin yükseltilmesi ve ekonomik yönetim/verimlilik konusunda desteklenmesi gerektiği görülmektedir. Çünkü küresel rekabet karşısında sosyal bir devlet olmanın yükü ancak verimlilikle aşılabilecektir. Bu noktada son yıllarda ortaya konan Bireysel Emeklilik Sistemi (BES) benzeri sistemlerin gerçekçi ve verimli bir şekilde düzenlenmesi bireylerin tasarruf eğilimleri ve geliri doğru yönetmeleri konusunda etkili olabilecektir.

KAYNAKÇA

- Abay Alyüz, S. B. (2022). Sosyal hizmet perspektifiyle yaşlının yaşam alanlarında arkadaşlık ağları: güle güle filmi örneği. *Turkish Studies - Religion*, 17(1), 1-19.
- Ağar, A. (2020). Yaşlılarda ortaya çıkan fizyolojik değişiklikler. *Ordu Üniversitesi Hemşirelik Çalışmaları Dergisi*, 3(3), 347-354.
- Ak, M. (2016). Toplumsal bir olgu olarak yoksulluk. *Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi*, (54), 296-306.
- Ak, M. ve Közleme, O. (2017). Yaşlı yoksulluğu. *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 3(2), 197-208.
- Aktin, S. (2020). Emeklilik sonrası gündelik yaşam ve boş zaman pratikleri: Kabul günleri örneği. *Senex: Yaşlılık Çalışmaları Dergisi*, 4, 17-39.
- Aslan, M., ve Hocaoglu, C. (2017). Yaşlanma ve yaşlanma dönemiyle ilişkili psikiyatrik sorunlar. *Düzce Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 7(1), 53-62.
- Barrientos, A., Gorman, M., ve Heslop, A. (2003). Old age poverty in developing countries: Contribution and dependence in later life. *World Development*, 31(3), 555-570.
- Braun, V., ve Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 3(2), 77-101.
- Creswell, J. W. (2013). *Nitel araştırma yöntemleri*. (M. Bütün ve S. B. Demir, Çev. Ed.). Siyasal Kitapevi.
- Çavuş, F. Ö. (2013). *Yaşlılara yönelik evde bakım hizmetlerinin değerlendirilmesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Çunkuş, N., Yigitoğlu, G. T. ve Akbas, E. (2019). Yaşlılık ve toplumsal dışlanma. *Geriatric Bilimler Dergisi*, 2(2), 58-67.
- Davey, J. A. (2017). Age-Friendly cities and communities: World experience and pointers for New Zealand. <http://www.superseniors.msd.govt.nz/documents/age-friendly-communities/afcc-report-9-full-report-single.pdf>
- Ergun, A. D. (2017). Türkiye’de yoksulluk ve dezavantajlılık halleri: Yaşlı kadın. *Toplum ve Demokrasi*, 11(4), 17-36.
- Gündoğan, N. (2001). İsgücünün yaşlanması ve işgücü piyasalarına etkisi. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 56(4), 95-108.
- Gürsu, O., ve Ay, Y. (2018). Din, manevi iyi oluş ve yaşlılık. *Int J Soc Res*, 11(61), 1176-1190.
- Hassoy, D., ve Özvurmaz, S. (2023). Yaşlılar ve yalnızlık. *Sağlık Bilimlerinde Güncel Yaklaşımlar*, 143-154.
- Kalınkara, V. (2016). *Temel gerontoloji yaşlılık bilimi* (3. b.). Nobel Akademik Yayıncılık.

- Kantar Davran, M., Sevinç, M. R., ve Cançelik, M. (2020). Şanlıurfa ili köylerinde yaşlıların demografik ve sosyo-ekonomik durumları ile yoksulluk ve yaşlılık algıları. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 19(73), 1-17. <https://doi.org/10.17755/esosder.591786>
- Karadeniz, O., ve Öztepe, N. D. (2013). Türkiye’de yaşlı yoksulluğu. *Çalışma ve Toplum*, 3(38), 77-102.
- Karasoy, G. (2021). Sosyal bir sorun olarak yaşlı yoksulluğun incelenmesi. *Manisa Celal Bayar Sosyal Bilimler Dergisi*, 19(3), 155-167.
- Malak, M. (2023). Türkiye kapsamında yoksulluk üzerine bir inceleme. *Kapanaltı Muhasebe Finans Ekonomi Dergisi*, (3), 53-71.
- Merriam, S. B., ve Grenier, R. S. (2019). *Qualitative research in practice: Examples for discussion and analysis*. Jossey-Bass Publishers.
- Mujahid, G., Pannirsalvem, J., ve Doge, B. (2008). The impact of social pensions: Perceptions of asian older persons UNFPA country technical services team for east and south east asia. Bangkok.
- Nazlier-Keser, E.N. (2019). Türkiye’de yaşlı yoksulluğu sorununa yönelik bir değerlendirme. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 30(2), 739-764.
- Neal, M., ve DeLaTorre, A. K. (2016). *The Case for Age-Friendly Communities*. Institute on Aging Publications. Paper 20. Portland, OR: PSU.
- Noy, C. (2008). Sampling knowledge: The hermeneutics of snowball sampling in qualitative research. *International Journal of Social Research Methodology*, 11(4), 327-344. <https://doi.org/10.1080/13645570701401305>
- Özben, Ş. (2022). Yaşlıların ruh sağlığının incelenmesi. *Scientific Journal of Finance and Financial Law Studies*, 2(2), 119-127.
- Ozen, S., ve Özbek, C. (2017). Çalışma yaşamında yaşlılık: Yaşlı çalışanlar ve insan kaynakları uygulamaları. *Çalışma ve Toplum*, 547-572.
- Sarı, H. K. (2021). Yaşlılık ve sosyal hizmet ilişkisi bağlamında yaşlılık ve yoksulluk. *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, 5(1), 159-167.
- Sarıca, A. O. (2019). Türkiye’de emeklilik sistemlerinin yaşlı yoksulluğu ve emekli yoksulluğu üzerine etkisi. *Sosyal Güvenlik Dergisi*, 9(2), 477-498. <https://doi.org/10.32331/sgd.658919>
- Soyuer, F. ve Soyuer, A. (2008). Yaşlılık ve fiziksel aktivite. *İnönü Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi*, 15(3), 219-224.
- Sütçü, S., ve Kalaycı, E. (2023). Türkiye’de 65 yaş üstü kişilerin yaşlılık değerlendirmeleri: Doğu karadeniz örneği. *Sosyal Sağlık Dergisi*, 3(2), 52-68.
- Şen, Y. (2015). Emeklilik döneminde yaşanan sorunlara yönelik bir çözüm önerisi: İkinci işe hazırlık eğitimi ve emeklilik kulüpleri. *Ekev Akademi Dergisi*. (64), 313-334.
- Şentepe, A. (2015). Yaşlılık döneminde dini başa çıkma. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 4(1), 186-205.
- Tamkoç, B., Sürsavur Demirel, L., Erdemir Turgut, A. ve Karataş, K. (2023). Kırsalda yaşayan yaşlıların yoksulluk durumları ve yoksullukla baş etme biçimleri: Satılar köyü örneği. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 34(4), 791-813.
- Tereci, D., Turan, G., Kasa, N., Öncel, T. ve Arslansoyu, N. (2016). Yaşlılık kavramına bir bakış. *Ufuk Otesi Bilim Dergisi*, 16(1), 84-116.
- Türkan, M., ve Sezer, S. (2017). Yaşlı yoksulluğunun yarattığı sosyal ve psikolojik sorunlar: Muğla örneği. *Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 4(4), 35-57.
- Uğur, B., ve Atılğan, D. (2023). Beşeri sermayenin ekonomik büyüme üzerindeki etkisi: Kırılğan beşli örneği. *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 24(1), 181-198.
- Uyanık, Y. (2017). Yaşlılık, yaşlanan nüfus ve sosyal politika. *İş ve Hayat*. 3(5), 67-100.
- WHO. (2018, Şubat 5). Ageing and health. <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/ageing-and-health>
- Yıldırım Aykurt, A. Y. (2020). 21. yüzyıl’da sosyal sorunlar ve dezavantajlı gruplar. *Journal of Awareness*, 5(3), 427-448.
- Yıldırım, A. (2019). Türkiye’de yoksulluk ve yoksullukla mücadele. *İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*. 1(1), 15-33.
- Yıldırım, A., ve Şimşek, H. (2018). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Seçkin Yayıncılık.